

Сіткар Віктор Ілліч

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
sitkarv@gmail.com

Сіткар Степан Вікторович

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра машинознавства і транспорту,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
sitkars@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У СИСТЕМУ НІМЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглянуто сучасний досвід та особливості освітньої системи Німеччини щодо специфіки інтегрування та соціальної адаптації українських дітей вимушених біженців через війну, яку здійснюють рашисти в Україні. Здійснено опис різних підходів до організації навчання вимушених переселенців та біженців у німецьких школах.*

***Ключові слова:** освіта, діти, Німеччина, інтеграція, соціальна адаптація, українські біженці.*

***Abstract.** The article examines the modern experience and features of the educational system in Germany regarding the specifics of integration and social adaptation of Ukrainian children of forced refugees due to the war carried out by the Rashists in Ukraine. A description of various approaches to the organization of education of forced migrants and refugees in German schools has been made.*

Key words: education, children, Germany, integration, social adaptation, Ukrainian refugees.

Вступ. Німеччина – одна з країн, які після вибуху війни прийняла найбільшу кількість вимушених переселенців з України. Станом на грудень 2023 року в Центральному реєстрі іноземців Німеччини зареєстровано понад 1 млн українців, близько 350 тис. з яких – діти та молодь [3]. За даними Конференції міністрів освіти та культури, станом на кінець 2023 навчального року у німецьких школах навчалось понад 213 тисяч дітей з України. Найбільше українських школярів – майже 41 тисячу – прийняла земля Північний Рейн-Вестфалія [2] та Баден-Вюртенберг (близько 32 тис.). Лише в Берліні навчається близько 7,7 тис. учнів [1].

Зазначене вище мотивувало нас звернути увагу на те, як німецька система освіти дає собі раду з такою кількістю учнів, як українські діти інтегруються в неї, що і детермінувало мету дослідження.

Мета статті - висвітлити специфіку освітньої системи Німеччини щодо особливостей інтегрування та соціальної адаптації дітей українських біженців, що спричинені розв'язаною рашистами війною в Україні.

Результати дослідження. Здійснений аналіз освітньої системи Німеччини виявив, що різні федеральні землі мають різні підходи щодо специфіки навчання в освітніх закладах. Німеччина – це федеративна держава, яка складається з 16 федеральних земель. У кожній з них діють свої правила та порядки. На сьогодні існує *три підходи* до організації навчання вимушених переселенців та біженців у німецьких школах:

1. *Попередня підготовка у інтеграційних чи «привітальних» класах* або так званих класах «німецької як другої мови» [Deutsch als Zweitsprache] (Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія, Баден-Вюртемберг та Шлезвіг-Гольштейн);

2. *Повне занурення у мовне середовище*, зарахування до звичайних класів з позаурочними інтенсивними курсами німецької мови (Бранденбург, Нижня Саксонія, Рейнланд-Пфальц, Саарланд);

3. *Змішаний тип навчання*, який поєднує інтенсивне вивчення німецької в окремих групах та відвідування окремих уроків в звичайній школі (Гессен, Північний Рейн-Вестфалія, Тюрингія) [3].

Освітня інтеграція залежить також й від величини населеного пункту. Проаналізуємо, в чому ж відмінність в підходах щодо навчання вимушених переселенців у німецьких містах та у провінціях.

Концепція *«привітальних»* класів для Німеччини не нова: кілька федеральних земель вже створювали їх для біженців із Сирії у 2015-2016 роках. Тоді якість освіти у цих класах критикували експерти, однак альтернативних варіантів вирішення питання на той час не було.

У зв'язку з величезним напливом українських вимушених переселенців перед німецькою системою освіти постав серйозний виклик: як забезпечити освітою таку кількість українських дітей? Назріла потреба у створенні нових класів та розширенні тих, що вже існували.

Проте виник катастрофічний дефіцит вчителів. Тож Німеччина прийняла рішення дозволити працювати педагогам без відповідної німецької ліцензії та запровадити систему інтеграційних або *«привітальних»* класів, де діти та молодь навчаються окремо від німецьких учнів. Таким чином, для українських дітей навесні 2022 року в 11 із 16 федеральних земель Німеччини запрацювали *«привітальні»* класи, а деякі вчителі з українськими дипломами і знанням німецької мови отримали робочі місця .

Концепція *інтеграційних* класів полягає в тому, що навчання в таких класах зможе полегшити інтеграцію та соціальну адаптацію до у систему німецької освіти. І протягом року поступово всіх дітей переведуть у звичайні класи. Проте практика показала, що це виходить не так як планувалось. У таких школах українські діти з німецькими практично не перетинались, лише епізодично під час перерв. Інтеграційний клас, в якому навчались українці, на позашкільні екскурсії – не запрошували.

Окрім того, виявилося, що це різновіковий клас, а діти – з дуже різним досвідом, здібностями та інтересами. Частина діток розмовляла українською, частина – російською.

Вимушена переселенка з м. Києва, Оксана Медяна, дочка якої навчається в Німеччині в інтеграційному класі, зазначає: «Спочатку ставлення до дітей було дуже добрим. Вчителька буквально огорнула їх увагою та підтримкою, діти між собою здружилися, навіть незважаючи на різний вік та досвід. Але з часом, ізольовані від інших у школі, вони почали сильно конфліктувати. Вчителька, звісно, докладала неабияких зусиль, щоб гасити суперечки» [3].

Проблеми, пов'язані з освітою в інтеграційних класах Німеччини підтверджують також результати дослідження Німецького Інституту молоді (DJI), в рамках якого своїм досвідом поділились українські школярі.

Стосовно **звичайних** класів у школах та гімназіях Німеччини зазначимо, що до повномасштабної війни, дітей, які сюди приїздили, зараховували до звичайних німецьких класів, де були німецькі педагоги і німецькомовне оточення. В таких умовах у дитини не було інших варіантів, як вивчити німецьку мову», – ділиться Юлія Куманська досвідом, який отримали і її власні діти. Юлія Куманська (Смаль) - це українська письменниця та поетеса, авторка книг «Теплі історії з корицею», «Цікава хімія», «Вибухова історія людства», «П'ять колосків» та інших. Раніше в Україні Юлія працювала вчителькою хімії, а до Німеччини приїхала на початку 2020 року. На момент повномасштабного вторгнення володіла німецькою на достатньому рівні аби почати працювати в одному із інтеграційних класів у місті Вайден [3].

Інша вимушена переселенка з м. Києва Соломія Криворучко, яка в травні 2022 потрапила в таку школу, розповідає, що адаптуватися до німецькомовного оточення їй допомогло знання англійської мови, бо в класі була дівчинка, яка вільно розмовляє і англійською, і німецькою. «Я спостерігала за ровесниками, слухала їхній акцент. Якщо вони хотіли поговорити зі мною, то Емілія, моя подруга, допомагала перекласти», – розповідає дівчинка [3].

Проте, як застерігає Ю. Куманська, для деяких не німецькомовних дітей звичайні класи можуть навпаки стати «пасткою». «Наприклад, діти з дислексією. Для них треба спеціальні умови, спеціальні тексти, шрифти, відповідні фахівці. І хоча в Німеччині дуже серйозне методичне забезпечення шкіл, багато можливостей – але особливі потреби таких дітей можуть просто не

розпізнати шкільні психологи саме через те, що не володіють мовою дитини», – пояснює вчителька [3].

На її думку, звичайний клас підходить для нормотипових дітей, або ж для тих, хто вміє самостійно вчитися, вільно володіє англійською мовою. «Дисциплінованість і вміння вчитися – сильна сторона українців, яка може допомогти якнайкраще адаптуватися до німецької системи освіти», – зазначає емігрантка з України, вчителька Ю. Куманська. І додає: Німеччина досить сувора країна у питанні дотримання встановлених правил. Але водночас вона й не закриває шляхів тим, хто має бажання інтегруватися» [3].

В контексті дослідження зауважимо, що в Німеччині діє обов'язкова шкільна освіта, яка розповсюджується на всіх дітей та підлітків біженців від 6 до 18 років. Батьки та опікуни можуть зареєструвати своїх дітей безпосередньо у школах або в Шкільному інформаційному центрі (<https://www.hamburg.de/bsb/siz>). Шкільний інформаційний центр (SIZ) допоможе знайти місце в школі. Там проводиться оцінка класу та школи, до якої мають бути зараховані діти чи молодь. Шкільна влада також дозволяє нескладну реєстрацію до школи електронною поштою: schulinformationszentrum@bsb.hamburg.de. Двомовна інформаційна довідка, яку спеціально розробили для українських шукачів захисту, зокрема у м. Гамбург звучить так (рис.1).

Крім зазначеного вище заслуговує на увагу й інформація про особливості соціальної допомоги батькам з дітьми дошкільного віку. Зокрема, ті хто зареєстровані у Гамбурзі, можуть скористатись закладами денної форми догляду за дитиною. Як правило, для цього діють такі ж самі передумови, як і для жителів міста Гамбург. Це означає: як правило, Ви маєте право на п'ять годин догляду на день включно із обідом для дітей віком від одного року. Витрати на це покриваються містом Гамбург у рамках звичайної системи талонів на догляд за дитиною денної форми. Догляд понад це та пов'язані з цим витрати мусять бути перевірені у кожному окремому випадку.

Перед тим як скористатися доглядом за дитиною треба подати заявку на талон для цього.

Вільне Ганзейське місто Гамбург
Відомство у справах школи та професійної освіти

Інформація щодо відвідування школи для українських дітей та підлітків

Дорогі батьки, ми щиро вітаємо вас та ваших дітей у Гамбурзі!

Ми знаємо про ваші страждання та хочемо вас підтримати. Гамбурзькі школи мають давню традицію приймати дітей та молодь з інших країн та інтегрувати їх у шкільне життя. У Гамбурзі шкільна освіта є не тільки обов'язковою, але й всі діти та підлітки мають право відвідувати школу.

Усі діти від 6-тироків повинні відвідувати школу. Обов'язкове шкільне навчання триває 11 років. Навчання закінчується не пізніше ніж з виповненням 18-ти років.

Яким чином діти та підлітки до 16-ти років отримують місце в школі?

Діти вікової категорії рівня 1 та 2 (діти 6 або 7 років) зазвичай приймаються до початкової школи поблизу вашого місця проживання, де ви можете зареєструвати їх безпосередньо. Якщо вам така школа невідома, ви можете отримати її адресу у місці вашого компактного проживання, або в шкільному інформаційному центрі (SIZ, див. нижче).

Діти та підлітки вікової категорії рівня 3 (діти від 8 до 15 років) навчаються в міжнародних підготовчих класах з метою вивчення німецької мови, а потім переходять у регулярні класи. Будь ласка, надішліть копію або розбірливу фотографію посвідчення особи або свідоцтва про народження (важливо: інформація про вік) та вашу поточну адресу електронною поштою або поштою за адресою:

Шкільний інформаційний центр Гамбург (SIZ),
Гамбургер Штрассе 125а, 22083 Гамбург
Електронна пошта: zuschulung@bsb.hamburg.de
Schulinformationszentrum Hamburg (SIZ),
Hamburger Straße 125а, 22083 Hamburg
E-Mail: zuschulung@bsb.hamburg.de
Телефон: + 49 40 –428 99 22 11

Час телефонної консультації: Вт.14:00 -16:00 год., Ср.і Чт.10:00 –12:00 год.

Як отримати місце у школі підліткам від 16 років?

Підлітки від 16-ти років (правило дати народження) навчаються в навчально-підготовчому класі для мігрантів. Тут можна досягти першого і середнього ступеня. Можливий перехід до інших типів шкіл для професійної підготовки.

Через інформаційні центри професійної освіти (IZ-НІВВ) підлітки зараховуються на навчання у дуальні класи (AvM). Знову ж таки, надішліть копію або розбірливу фотографію ID-картки або свідоцтва про народження (важливо: інформація про вік) та вашу поточну адресу електронною поштою або поштою за адресою:

Інформаційний центр НІВВ
Телефон: 040 428 63-42 36

Електронна пошта: informationszentrum@hibb.hamburg.de

Діти та молодь з особливими освітніми потребами також навчаються через SIZ (до 16 років) або IZ-НІВВ (старше 16 років). За бажанням батьків, навчання також може відбуватися в спеціальній школі.

Ми зв'яжемося з вами якомога швидше!

Рис.1. Двомовна інформаційна довідка, яку спеціально розробили для українських шукачів захисту (м. Гамбург) [4]

Заявку на догляд за дитиною треба подавати у відділ у справах догляду за дитиною денної форми відповідного Управління району. Талон на догляд за дитиною денної форми надає право на місце у закладі денної форми по догляду за дитиною. Запис відбувається безпосередньо у закладі по догляду за дитиною.

Рекомендується записуватись у закладі по догляду за дитиною тоді, коли Ви проживаєте у помешканні, у якому Ви залишитесь хоча б у середньостроковій перспективі. Це надасть змогу дитині уникнути довгих поїздок та не втратити вже звичні оточення та середовище у разі переїзду [4].

Як приваблива альтернатива для продовження навчання після інтеграційних класів є те, що досить велика кількість українських дітей продовжують навчання в FOS/BOS – ліцеях технічного спрямування. Минулого року було оголошено про набір аж трьох таких класів. Зазвичай туди набирають один підготовчий клас. Це було зроблено спеціально для українських учнів, щоб вони могли підтягнути рівень німецької мови для подальшого навчання. І українські учні використали таку можливість», – зазначає Ю. Куманська [3]. Що дає така школа? Її випускники отримують аналогічний за рівнем результат, як і учні гімназії, а отже – мають право вступати в університет

Для дітей 18+, які не хочуть продовжувати шкільне навчання, є також альтернативний варіант - можна обрати так зване «практичне навчання»: *ausbildung*. «В Україні немає аналога цьому поняттю, але загалом це можна назвати практичним навчанням, – пояснює Ю. Куманська. – Ти ходиш на роботу три-чотири дні на тиждень, щоб вчитися у майстрів якомусь вибраному ремеслу: до електро майстра, наприклад, чи автомеханіка або офіс-менеджера. А один–два рази на тиждень – ходиш до школи і вивчаєш свою спеціальність теоретично» [3].

Заняття тривають майже повний робочий день - з восьмої до четвертої. Протягом першого року учень отримує близько п'ятдесяти відсотків від зарплатні, яка належить за таку роботу, протягом другого року – близько сімдесяти, а на третій рік – дев'яносто. Закінчення курсу *ausbildung*

автоматично означає закінчення школи. І з цим документом вже можна йти далі вчитися в університет [3].

Експерти зазначають, що тих, хто вже пройшов хоча б реальну школу («реальшуле»), освоїли на певному рівні німецьку мову і продовжують навчання далі, вважають такими, що становлять групу людей, які в вже інтегрувались в німецьке суспільство. Як приклад, юна українка Аврора Селянська, яка навчається в м. Ессен, розповідає: «Якщо закінчиться війна, коли закінчиться війна, ніхто не знає. Я хочу здобути німецьку освіту тут і з нею вже поїхати до України. Німецька освіта – типу крута. В Україні зараз, мені здається, освіта здобути набагато складніше, ніж у Німеччині. До того ж я вже почала вивчати німецьку» [2].

А це вже перша ознака інтеграції. Звідси виникає питання «Чи не втратила цих дітей Україна назавжди». Час покаже.

Висновки. Таким чином, було розглянуто сучасний досвід та особливості освітньої системи Німеччини щодо специфіки інтегрування та соціальної адаптації українських дітей вимушених біженців через війну, яку здійснюють рашисти в Україні. Здійснено опис різних підходів до організації навчання вимушених переселенців та біженців у німецьких школах. Як підсумок, отримані результати свідчать про першу ознаку інтеграції. Тому для України постало питання - чи не втратила Україна дітей своїх біженців назавжди. З часом буде отримано відповідь.

Список використаних джерел

1. Майбутнє навчання для дітей-біженців, що перебувають у Німеччині. Сайт «Laruhelpsukraine». 01.08.2023. URL: <https://laruhelpsukraine.com/uk/info/majbutnye-navchannya-dlya-ditej-bizhencziv-shho-perebuvayut-u-nimechchyni/> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Освіта в Німеччині: як адаптуються діти українських біженців та які виникають проблеми. URL: <https://novosti.dn.ua/article/8608-osvita-v-nimechchyni-yak-adaptuyutsya-dity-ukrayinskyh-bizhentsiv-ta-yaki-vynykayut-problemy> (дата звернення: 07.05.2024).

3. Типусяк Г. Шкільна освіта у Німеччині: можливості та виклики для українців. Сайт «*Sestry Шлях до дому*». 23.02.2024. URL: <https://www.sestry.eu/statti/shkilna-osvita-u-nimechchini-mozhlivosti-ta-vikliki-dlya-ukrayinciv> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Школа для українських дітей. URL: <https://hilfe-ua.de/ua/shkola-dlia-ukrainskykh-ditey/> (дата звернення: 03.05.2024).